

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

RATZKY RITA

Hatalom és szerelem

Széchy Mária és Wesselényi Ferenc története a magyar epikában

Marsot és Venust, a háború istenét és a szerelem istennőjét (görög elődjük – megfelelőjük: Arész és Aphrodité) mitológiai összetartozásuk miatt gyakorta ábrázolják együtt a képzőművészet történetében az ókortól a barokkig. A görög mitológiában külön isten volt az öldöklő harcra és a győzelmes háborúkra (ez utóbbi Athéné személyében), míg a latin mitológiában mindkettőt Mars testesítette meg, aki a maga világában sokkal nagyobb tekintéllyel bírt; mint Arész, Jupiter után a második legtekintélyesebb isten volt. Venusnak egyik közös gyermeke Marssal: Ámor (görög nevén Érosz). Mars (korábbi) feleségéről csak annyit tudunk, hogy a hadisten rablással jutott hozzá. A szerelem isteni alakban való megjelenítése is kettős arcot vesz fel a mitológiában és az antik hagyományokat újra aktivizáló irodalmi ábrázolásokban. Venus istenasszony szerepe a dolog természetének boldogító voltára korlátozódik, de Cupidó szerepe már korántsem egyértelmű. Gyöngyösi megfogalmazásában a csalárd jelzöt kapja, de valóban megalkották a „rút háborúkra” asszociálót, a legyőzetést önmagáért célzó, a szerelem kegyetlenségét, a szenvedély romboló voltát megtestesítő istent is. Ennek is megvan a női képe Diána személyében, lényege a vadászat, és annak műszavai fejezik ki a szerelem, az erotika csapdáit, áldozatait. A szerelem erdejében el lehet tévedni, ennek kedves-játékos kifejezése Shakespeare *Szentivánéji álma*, groteszk ábrázolása többek között Dante vízióiban található meg, de ilyen világot ír le Petőfi *A szerelem országában*.

A korábbi szakirodalomra hivatkozva egy nagyon érdekes előadás¹ és még inkább a mögötte rejlő elmélyült kutatás szembeállította egymással 17. századi költészetünk két legkiemelkedőbb alkotó személyiségét, Zrínyi Miklóst és Gyöngyösi Istvánt, Mars és Venus mitológiai toposzának használatát illetően. Zrínyi életművéhez egyértelműen Marsot, Gyöngyösihez pedig Venust kapcsolták. Mindkettőnél előfordul a másik isten is, de alárendelt szerepben. Ezt a képet árnyalja dolgozatunk alapkonceptiója: az Ovidiusra visszavezethető allegorikus beszéd – a nő éppúgy ostrom tárgya, mint egy vár, a két isten szerepét tehát egyértelműen összekapcsoljuk Gyöngyösi esetében is.

Az emberiség történetében periodikusan ismétlődő háborúk, de főképpen a hódító, a gyarmatosító küzdelmek velejárója volt a fogolyejtés. Egy nép leigázásának legteljesebb

kifejezése, hogy a győztes erőszakot tesz a vesztes lányain, asszonyain. (Ez beletartozott a győzelem utáni „engedélyezett” szabad rablás körébe.) Ennek megjelenítése a mondákban, de a szépirodalmi művekben is, hogy a vezér a legyőzött nép királyának lányát vagy fiát beházasítja a maga családjába. Így szerez magának feleséget a csodaszarvas legenda szerint Hunor és Magyar, Árpád fejedelem fiának van kiszemelve a bolgár vezér lánya, Etelkának pedig, akiről Dugonics András regényében megtudjuk, hogy ugyancsak fejedelmi vér (Árpád fiának, Zoltánnak az ikertestvére), a bolgár fejedelem fia. És sorolhatnánk a példákat a romantika kori magyar románcokból és balladákból egyaránt, amint azt tette Zentai Mária egy 19. százados vetésforgó előadásában, ha jól emlékszem, Nyíregyházán. A háború menetében a győzelem betetőzését jelenti a szexuális birtoklás. Ennek a régi történetnek kifejezése konkrét és szimbolikus értelemben egyaránt a Széchy Mária-történet is. Valóságos történelmi esemény az alapja: a várvédő özvegy Bethlen Istvánné, I. Rákóczi György, a pártütő híve harc nélkül átadja Murány várát és mellesleg a kezét, a Habsburg-hű, Ferdinánd-párti Wesselényi Ferencnek. A történet a következő művelődéstörténeti, irodalomtörténeti, retorikai-poétikai témák felvetésére ad lehetőséget Gyöngyösi István, Arany János, Petőfi Sándor, Tompa Mihály epikai műveiben:

1. az *amazon* mint nemének elfajzott képviselője (a görög mitológiában Arészttől eredeztették magukat), aki megtagadja eredendő női hivatását, majd a természet ráébreszti valódi szerepére – amit Arany János így fogalmaz: „Nem teremtvé másért, mint, hogy készakarva / Meggyőzetés legyen legszebb diadala”.

2. a *várostrom* toposza, amely egy hölgy szívének megnyerése egyben, toposza, tehát egy heroikus cél megvalósítása a szerelem eszközével, a szív és a kéz megnyerésével, a házasság szentségével megerősítve. A nő meghódítása ugyanolyan stratégiát és taktikát igényel, mint egy háború megnyerése. Ez ovidiusi gondolat, amit Petőfi szerelmi ciklusait elemző tanulmányaimban már felvettem,² és amit már Gyöngyösi István kapcsán régóta kutat a 17. századdal foglalkozó szakirodalom (a forrás Kazinczy és lásd még Nagy László, Komlós Tibor, Baróti Dezső, Agárdi Péter és mások írásait). A hasonló stratégia és taktika pedig hasonló lexikát és frazeológiát eredményez.

3. a reneszánszban, majd a barokkot követő rokokóban a szerelem mint érték a hősiesség mellé emelkedik a világképben. Ezt szívesen követi a romantika is. Gyöngyösinél: „Két hasonló dolog: szerelem, s vitézség, / Kiket egyaránt ér mind jó, s-mind veszteség, / Vénus és Márs között van régi szövetség, / Az miként tanított errül a régiség.”

4. egy árulás történetének pszichológiai feloldása

5. érdeklődés és szerelem/erotika

6. líra az epikában, epika a lírában: műnem-történet.

1 CSATLÓS Ágnes–FORGÁCS Nóra King–KISS Anna Edit–RÓNA Csilla, *Masrs és Vénusz toposza XVII. századi költészetünkben*, Irodalomismeret, 2004, 1–2, 88–91.

2 RATZKY RITA, *Petőfi Sándor szerelmi költészete 1845 előtt* = R. R., „De méreg a dal édes méze”, Bp., 1996, 12–24.

Az első feldolgozás érdeme Gyöngyösi Istváné, a *Márssal társalkodó Murányi Vénus*. A Gyöngyösi-életmű értékelése sok vitát váltott ki az irodalomtörténetben. A kezdeti, hatásában legkevesebb félvévszázadig tartó elmarasztalást Kazinczy sommás ítélete vonja maga után, amint azt Jankovics József alapos recepciótörténeti munkájából megtudhatjuk.³ A költők (Kölceseyt leszámítva) igazságosabbak voltak hozzá, Arany János, mint majd látjuk, felszínre hozza valódi értékeit, és így foglalja össze jelentőségét: „[...] valahányszor a magyar költészet és nyelv odajut, hogy idegen befolyástól lesz szüksége menekülnie: mindannyiszor nyereséggel fordulhat vissza a néphez, s irodalomban Gyöngyösihez”.⁴ Radnóti Miklós rádióelőadásában különösen költői nyelvét értékeli: „Kiváló művésze a költői nyelvnek, stílusújító, szöveget rövidít, régi népi és tájszavakkal gazdagítja az irodalmi nyelvet. Stílusművészetének nincsenek előzményei irodalmunkban. Verselési készsége meglepő, zenei érzéke hibátlan. Ő fedezi fel a kéttagú rímet, mely Gyöngyösiig nem volt igénye költőinknek, de nem ritka rímei közt a háromtagú összecsengés sem. Ritmus szempontjából nézve művészetét, lényeges újítást tapasztalunk: az értelmi szakasz egybeesik nála a zeneivel.”⁵

A Gyöngyösi-recepció több száz éve axiológiai jellegű volt, az egy Kibédi Varga Áron kivételével senki sem végzett alaposabb retorikai és/vagy poétikai vizsgálatokat.⁶ Ebben az értelemben újszerű Dobolán Katalin 2004-es sárospataki előadása⁷ (*A szerelem költői* című Balassi- és Gyöngyösi-konferencián), amelyben a Gyöngyösi szövegek érdekes sajátosságára hívja fel a figyelmet: az allegorikus figurák, mitológiai történetek, elvont fogalmak dichotomikus használatát, a bináris oppozíciókban való gondolkodást. Maga a téma is ilyen: háború és szerelem.

A Széchy Mária-téma 19. századi újra feldolgozásaihoz a Kisfaludy Társaság pályázata adott ösztönzést.⁸ A három nagy költő és epikus nem küldte be a pályázatra szánt művét, Szász Károly azonban igen, de az ő művének szövege nem őrződött meg, mint sikertelen pályamű, nem jelent meg nyomtatásban. Újabban foglalkozott a téma német nyelvű

3 JANKOVICS József, *Gyöngyösi redivivus – avagy a porából megéledett fénix* = J. J., *Ex Occidente...*, Bp., 1999, Balassi Kiadó, 60–73.

4 Idézi Radnóti Miklós rádióelőadásában Gyöngyösi *Márssal társalkodó Murányi Vénuszáról*, RADNÓTI Miklós *Művei*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1976, 943–951, különösen 950. – Eredeti leléhely: ARANY János, *Gyöngyösi István* = AJÖM XI, Prózai művek, 2, sajtó alá rend. NÉMETH G. Béla, Bp., 1968.

5 RADNÓTI, 950.

6 KIBÉDI VARGA Áron, *Retorika, poétika, műfajok (Gyöngyösi István műfaji világa)*, Irodalomtörténet, 1983.

7 DOBOLÁN Katalin: *Allegorikus szerkezet a Murányi Vénuszban* = *A szó élete*, szerk. SZITÁR Katalin, Bp., 2004, 268–276.

8 Idézi a pályázati kiírás kéziratosa szövegének részletét RUTTKAY Veronika, *Gyöngyösi „Murányi Vénus-ának nyomai Arany, Petőfi és Tompa elbeszélő költeményében*, Irodalomismeret, 1999, 1–2, 112.

feldolgoásaival, részben újabb művekre is bukkanva Sárdi Margit.⁹ Jómagam is, a cím ígéretéhez híven elsősorban a három 19. századi magyar nyelvű epikus műre koncentrálok, de míg Ruttkay Veronika elsősorban a Gyöngyösi-allúziókra figyelt, és így főként Arany János munkát elemezte, engem inkább az antik toposzok nyomai és az epikai művek érveléstechnikája érdekel.

Petőfi és Tompa 1847 júliusában meglátogatják Murány várát, hogy adatokat szerezzenek tervezett epikai művükhöz, amelyre a Kisfaludy Társaság az év tavaszán hirdette meg pályázatát. A kirándulásról Petőfi beszámol az *Úti levelek Kerényi Frigyeshez* című munkájában. Ezúttal nem a két barát egyre romló kapcsolata miatt érdekes ez, hanem az azonos témához gyűjtött személyes élmények ténye miatt. A murányi várterem bejáratának fa ajtajára mindketten kézjegyüket tették, és a 20. század elején ezt a darab ajtórészt mint relikviát begyűjtötte a Petőfi Társaság (PIM, ltsz. R 62.261). Petőfi írja Arany Jánosnak: „Meglásd, Tompát a versenyzés öli meg; ő velem akar mindenáron futtatni; adja Isten, hogy elhagyjon, de attól tartok, hogy megszakad.” Tompa fájdalmasan hallja Petőfinek e kifakadását, s feltárja az egész ügyet közös jó barátjuk, Arany János előtt. Ő Adorján Boldizsárnak tett egy-két megjegyzést a Petőfi *Széchy Máriájára*, melyek aztán túlozva s tán elferdítve jutnak Petőfi fülébe. „Én – írja Tompa Arany Jánosnak 1848. február 7-én – futni akarok magam, futtatni senkivel. Azonban ha azon ügyekezett, hogy mindig jobbat és tökéletesebbet akarok adni, ha azon gyönyörű dolgokhoz, miket Petőfi írt, hasonlót igyekszem csinálni, futtatás: úgy igenis futtatni akarok nemcsak Petőfivel, hanem mindazokkal, kiknek csak egyetlen versét is szépnek láttam életemben.”

Petőfi és Arany 1847 nyarán megvitatja a történet feldolgozásának lehetőségeit, Arany egy kicsit bizonytalan, amint az Szilágyi Istvánnak írott leveléből kiderül, minthogy hasonlóan gondolkoznak a témáról: „Az én alapeszmémet: isten a némbert szerelemre teremtette, Petőfi praeripialta. Mindketten megleltük az egyetlen archimedesi pontot, melyből Szécsi Máriát művészileg felfogni lehet és kell.” (1848. jan. 27.)¹⁰ Petőfinek pedig a következő sorokat küldi: „[...] nálam a kifejtés mégis különböző. – végre ... az ir-modor sem az, ami nálad, az enyém inkább a népies felé hajolván s elbeszélő folyamu levén, míg a tied balladai gyorsasággal nyargal a cselekvényeken.” (1848. jan. 8.)¹¹ Ugyanebben a levélben ír Arany Tompa művéről Petőfinek: „[...] az ő Máriájában a felfogás is szerintem igen áldatlan. Ha pozitív törvény, a lélek és szív törvényeivel hozatik összeütközésbe, mint Tompánál eskü és szerelem (nálunk csak önkénytesen felkarolt pártérdek és önkénytelenül támadó szerelem – férfiaszkodás és nőiség hozatik küszdésbe, az utolsó győz, győznie kell, a cél el van érve, tehát semmi tragikus vég, sőt triumphus) ott ha az utolsók győznek tragikus vég kell. Úgy de itt, a történet ellenére, csak nem csinálhatott tragicus

9 SÁRDI Margit, *Széchy Máriák Bécsben*, kéziratban. Köszönöm szépen, hogy betekintést nyervehettem a megjelenés alatt álló munkába.

10 AJÖM, XV, Levelezés I, szerk. KERESZTURY Dezső, Bp., 1975, 172.

11 PSÖM, VII, Levelezés, sajtó alá rend. KISS József, V. NYILASSY Vilma, Bp., 1964, 123.

véget, mert tudva van, hogy Szécsi Mária, a lánglelkű nő, kinek nem kis része lehetett Veselényi conjuratióban, túlélte férjét, s végre is Bécsben a szabadság ügye áldozatául halt meg, tehát a legszebb halállal, mi azon időben honleánynak juthatott. Kár volt tehát avval az esküszegés historiával, akarni bepiszkolni a nem mindennapi jellemet. Na meg a kidolgozás hozzá. 'Mille die versus'-nak is gyarló."¹²

1. Az amazon megjelenítése Aranyánál és Petőfinél nem taszító, sőt inkább a nőiességét a páncélban is megőrző szépség áll előttünk, a leírások azonban, amelyek megjelenítik, narrátori szövegek, nem pedig a férfi főszereplő passzusai.

Arany:

Sisak fedte fejét, szép aranyos sisak,
Róla háromszinü tollak lobogtanak,
Magos bokor tollak hajlongván kevélyen,
Mint sugár jegenyék a tolongó szélen.

Gömbölyű vállait és karcsu derekát
Kékellő zománcos páncél övezte át,
Mellén vert ezüsttel gazdagon borítva
S két kisdéd halommá vala domborítva.

Csípejéig nyult a páncél, attól fogva
Földig ért tengerzöld nehéz bársony szoknya
Nehéz már magában a nagybecsü kelme,
Nehezebb, arannyal pazarul terhelve.

Petőfi:

Szava, mint pacsírta éneke, úgy hangzik,
Mert Szécsi Mária volt a vezér maga,
Vagy talán leesett a hajnal csillaga?

Pej paripa tombolt prüszögött alatta,
Békétlenül vágván szájában a vasat;
Oldalán aranyos kardját csattogtatta,
Keblen acélpáncél, fején acélsisak.
Fényes volt páncéla, sisakja, szablyája
De legfényesebb volt szeme két gyémántja.

12 Uo., 123.

Az amazonsággal kapcsolatos idegenkedést, a degradálását a női vitézségnek, a természetnek ellentmondó viselkedésnek kijáró nevetségessé tétel Wesselényi szólamában jelenik meg. Ekkor Máriát még nem is látta, és így van ez Aranynál és Petőfinél egyaránt:

Arany:

Egy néember, egy özvegy, egy hósködő asszony,
Aki páncélt hordoz, hogy kacajt támasszon,
Aki gyáva kézzel nyúl hadi szerszámhoz,
S katonásdit játszó gyermeket utánoz?

Hős asszony! asszonyhős! Neme kinövése,
A csodás természet méla tévedése;
Férfi, aki tút fog, vagy guzsalyát őrzi,
Tükörét bámulja és magát kendőzi.

A kérdőjel annak szól, hogy ki az a méltatlan porszem, aki a nagy Wesselényi hadainak ellent mer állni.

Petőfinél egyenesen kevéssé lovagias dührohamokra vezet a női várkapitány léte és ellenállása:

Ördög és boszorkány, még csak ez volt hátra,
Hogy fejkötő ellen szögezzem ágyumat,
Rátalálok lépni, jó asszony pártádra,
S majd pártáddal együtt fejed is leszakad
Tán üres a konyhád, nincs mit kotyvasztanod,
Hogy főzőkanál helytt most a kardot fogod

Sohasem hallotta ez asszony híretem?
Veselényi hírét, hogy így ki mer kötni?...
Holnap halvány lesz a hajnal, mert elijed,
Olyan ágyudörgés miatt fog ébredni,
S mire ő elszalad és a nap föltámad,
Murány égő romján gyujtom meg pipámat.

Széchy Máriában ellenszenves nőfigurát alkot Tompa, benne van a puritán református erkölcsi kódexet szeme előtt tartó ember minden idegenkedése a férfimunkát végző asszonytól.

A triumvirátus (Petőfi, Arany, Tompa) feldolgozása előtt, amely eredetileg a Kisfaludy Társaság pályázatára készült, s végül egyikük sem nyújtotta be a maga munkáját, létezett már Kisfaludy Károly drámája, *Szécsi Mária vagy Murány ostromlása*, amelynek alap-

eszméje a férfias nő szereptévesztése, majd átalakulása volt. Arany Petőfihez írott levelében, amelyben egyedül helyesnek a maguk nézőpontját tartja (azaz a sajátját és Petőfiét), nem említi ezt az előzményt, kérdés, hogy egyáltalán ismerték-e?

2. Argumentáció. A várostrom és egy szeretett hölgy bevételének közös aktusa antik mitológiai hagyományra megy vissza. A görög istentörténeteket Ovidius *Átváltozások* című műve őrizte meg a kulturális örökség számára.

Gyöngyösinél Mars és Venus kettős segítségére van szükség a vár bevételéhez. Az első randevún kezdi meg Wesselényi a szerelem felől, de a harci eredmény érdekében Mária meggyőzését. III. Ferdinánd, a császár és király iránti hűségre figyelmezteti a várkapitány asszonyt, hiszen ősei, a Széchyek is a császári háztól kapták a birtokukat. A két egymással szemben álló párthoz tartozó szerelmes ki van szolgáltatva egymásnak mint ellenfél. Wesselényi tréfásan figyelmezteti Máriát, hogy túsul is ejthetné, amivel nagyban növelné esélyeit a várra. Mária pedig a várba kötélhágcsón (mint egy szerető) érkező Wesselényit a többi várvédőnek szóló, de egy időre a férfit is félrevezető gesztussal elfoghatja. Wesselényi folytatva érvelését, Széchy Máriának házasságot ígér, ami egyben kölcsönös birtoklását is jelenti az objektumnak, ha átadja a várat. Mária válasza: a házasság Isten végzése, de az egymást kölcsönösen szeretőknak Isten megadja, amit óhajtanak. A Wesselényi által küldött ajándékokra egy hajfűrtöt ad szerelmi zálogul, a férfi ajándékaiban mindig van utalás Marsra is.

Aranyánál Wesselényi célja ugyancsak Murány bevétele, ezt nem érheti el kis számú csapatával, a meredek sziklafal is nehezíti a feladatát, Rákóczi erdélyi seregei Illésházi vezetésével már úton vannak Széchy Mária megsegítésére. Szükség van a szexuális hadjáratra is. Erre építi ostroma stratégiáját. Gazdag ajándékot küld a várúrnőnek, ravaszat, olyat, amellyel Széchy Mária szerepét látszólag erősíti, helyben hagyja: almásszürke, hatod fű paripákat, vérpiros páncélt, sisakot meg kardot, de a legcselebb egy ezüst kis óra „Hátul a hadistent képezi tartója / Szerelem-istennőt fedve paizsával.../ Az óramutató annak paizsán van.” Az óra a legteljesebb célzás Mars és Venus összeláncolására, összetartozására, arra, hogy csak ő nyújthat neki védelmet. Hogy csak együtt hajthatják igájukba az időt. Széchy Mária ragyogó szemmel fogadja az ajándékot. Nézzük Wesselényi stratégiájának további elemeit. A küldönc után álruhában ő maga megy a várba „üzennettel”. Érveléstechnikájának lépcsőfokai a következők: először maga beszél, az **előszó**, amivel hatni akar.

- Szécsi Györgyöt, Mária apját jelöli meg mint mesterét a hadi tudományokban
- fájjalja halálát, a bajnok lány apja feladatait viszi tovább, az apa–lány kapcsolat érzelmi töltetét igyekszik a maga hasznára fordítani
- figyelmezteti Máriát, hogy letért az apai útról. Szécsi György először ugyancsak mellékösvényre keveredett, Bocskait támogatta, majd visszatért törvényes uralkodójához.
- tán bizony az apját tartja Mária árulónak. Az érzelmi zsarolás eszközét veti be Wesselényi

– a Ferdinánd-párt is „a nemzet, vélemény, vallás szabadságát” akarja, mondja, Wesselényi. A törvényhozás által kell segíteni a bajon, nem a pártütéssel, hangzik az ősi érv

– az özvegy Wesselényi első felesége halála előtt Széchy Máriát ajánlotta férje figyelmébe, akit el tudna fogadni férje mellett utódjául. Ez a momentum Jókai drámájában is megvan, mi most csak az epikai műveket vizsgáljuk figyelmesebben.

Az előszó után a **levél** következik. Wesselényi álruhás távozásakor levelet ad át a vár úrnőjének, ezt a dolog természetéből adódóan már előre megírta, amikor Máriát még nem is látta. Ezt Mária is tudja. Az átadás pillanatában sejteti, hogy ő volt a vezér, a megfélemlítés hatására épít. Ovidius is megirigyelné, akinek, ugye, könyve van a Szerелеm művészetéről, ahol mindezek a stratégiai és taktikai mozzanatok, továbbá kommentálásuk mindenki okulására le vannak írva.

– Mi van a levélben? Ezt később tudjuk meg: mind Arany, mind Petőfi zseniálisan tudja, hogy mi a késleltetés retorikai szerepe. Hatását látjuk a levélnek: Aranynál Mária a levelet olvasva elpirul, széttépi az írást, széthajigálja a darabjait. Kádas, öreg vitéze segít neki, figyelmezteti örült cselekedetére, összeszedi, elolvassa a fecniket, visszaadja Máriának.

– Mária tűzbe veti a levelet, majd kikapja belőle, Kádassal olvastatja föl. Mindezekből kiderül, hogy előbb Wesselényi ajándéka, majd Wesselényi levele betalált Mária szívébe.

– a levél érvelése: udvarló levél, így hadüzenet. Amazon szépségét, istennői alakját (Mars vagy Venus most nem is tudjuk!) dicséri, mind női, mind férfi erényeit kiválóan tartja (biztosra megy Wesselényi, módszere a kábítás!)

– a csúcspont: tűzze ki a fejér lobogót Széchy Mária

Wesselényi stratégiájának hatása: Mária átlát Wesselényi „Jó haszon fejébe csinált érzelmein.” Ez a téma már átmegy az érdek és szerelem tematikába. Felháborodik, így hangzik Széchy Mária szólama:

Vagy nem ember a nő' folytatá gerjedve,
'Hogy törvényét szabja férfi kénye, kedve?
Hogy, mikép a kisdéd, járjon vezetéken?
Szabad akarata megnyügözve légyen?

Ki adá a jogot, büszke férfiak ti!
A cselekvéstől minket letiltani,
S arra kárhoztatni ártatlan fejünket,
Hogy türebben leljük minden erényünket?

Széchy Mária mindenestre érzi, hogy Wesselényiben összekeveredik Murány birtoklásának őszinte vágya és az ő iránti előre kigondolt szerelme.

De hová lett a történelem, pontosabban a politika, a kis ország nagy gondja. Itt és most talán a romantikusokat ez nem érdekli? A tanácsadók, az öregek alakjában sűrűsödik össze mindkét oldal katonai terve.

Széchy Mária részéről Kádas Márton az, aki próbál a várkapitány asszonyra hatni. Halljuk az ő szólamát, amely érveit fogalmazza meg a Murány megtartása mellett

– gyermekkora óta ismeri Máriát, a hölgy nem „házi boldog unalomra” vágyott, hanem hősi, azaz vitézi módra élni

– eddig megvetette a hódoló szerelmet, Bethlen Istvánt is csak az apja kérésére fogadta el férjének

– most, hogy férje halála után újra szabad, miért venne újra igát a nyakába?

– Kádas csak a végén hozza szóba a számára legfontosabbat, Mária Murány átadásával pártját gyengítené

Széchy Mária stratégiája és taktikája

– Wesselényi levelére (amelynek konklúziója a fehér lobogó) szerelmes levéllel válaszol. Nem tudjuk, mi van a levélben, nem tudjuk, milyen rajta a pecsét színe. Éjféli randevúra hívja Wesselényit, nem derül ki belőle a vár sorsára vonatkozóan semmi. Méltó válasz a kihívásra! Arany János, a mezővárosi nótárius, pontosan érti az emberi lelkeket, női-férfi hiúságok minden árnyalatát zseniálisan érti. Széchy Mária apróra megrágja magában Wesselényi levelének minden részletét, fél a nevetségességtől, fél az érzelmi kiszolgáltatottságtól.

– A szerelmi légyottra a kötélhágcsón a várba érkező Wesselényit a célba érkezése után elfogatja.

– Kádas tanácsára kezét ígéri Wesselényinek, ha az átáll Rákócziék oldalára.

– Wesselényi most már csapdában van: fogságban is és a szerelem rabságában is. A politikai hűséget, a vérpadot választja. Széchy Máriát megsértett szemérme, jobbja visszautasításának sérelme nőies bosszúra sarkallja: a vérpadra szánt Wesselényi előtt női szépségének teljes pompájában jelenik meg.

A megoldás. Az árulást Széchy Mária követi el, egy férfi nem szegheti meg adott szavát, egy nő, igen. Széchy Mária utolsó szövege cserben hagyott vezérének így szól: „Most legyőzeténk, de csak azért hódolunk, / Hogy biztosabb legyen *egykor* diadalmunk.” Homályos a szöveg, abban a pillanatban nincs is semmi hitele.

3. Az átváltozás. Petőfinél Wesselényi levelének és a szerelemnek hatására Széchy Máriában azonnal megindult a metamorfózis, a költő először ezt írja le, utána tudjuk meg a levél tartalmát, ez a késleltető effektus, mint láttuk, Aranyánál is megvan. Mik a változás látható jelei? A várúrnő ledobálja magáról foglalkozásának férfias attribútumait: a pán-

célt, a sisakot stb. „hogy könnyebb, szabadabb lélegzetet vegyen” – hangzik a tömör költői összefoglaló. Itt a metamorfózisban a romantika ellentétezésre irányuló hajlama erőteljesen megnyilvánul. Minden művelődéstörténeti korszak a maga ízlésére hasonítja ezt az ókori irodalomban, sőt már a folklórban létező alakzatot. „Marsból Vénus termett. Igy változik által / A haragos vihar bágyadt fúvalommá, / Igy változik át, mely gyújtott sugarával, / A tüzes nap, enyhe szelíd alkonyattá. / És a szem, mely elébb villámot lövelt szét, / Arca két rózsáját harmattal fűröszte.” Az első mondat logikai rendje: a kemény princípiumból lággyá alakulás megmarad a szakaszban végig, a mondatrészek szokásos sorrendje azonban megváltozik. Az állítmány előre kerül, majd először az alany és a jelzős eredményhatározó következik, másodjára előre veti az alany mellékmondatát, és csak utána jön az alany, majd a jelzős eredményhatározó, végezetül elől az alany, utána az alanyi mellékmondat, majd egy mellérendelés. Igényes szerkesztés, a költő távol van már a népdalok változatlan szerkezetű halmozásaitól. Újabb narratív forma az elbeszélő költeményben a beidézett levél- szöveg. A történetmondó a szöveget lángoló szavúnak aposztrofálja. Hatásának bemutatása elől látszólag kitér, ezekkel a finoman ironikus szavakkal: „De ki írná le azt, leírni ki tudná: / Mi volt és mi nem volt Mária szívében, / Amidőn szemeit e sorokon tartá?” A kitérés azonban csak történetmondói fogás, hiszen végül is elmondja, hogyan hatott Máriára a levél. Petőfinél Wesselényi nem kéri a levélben a vár feladását. A vezért is teljesen kifordítja a szerelem magából: „Ez asszony boszorkány, ugy megbüvölt-bájolt!” A hős álmatlan éjszakáján gondolkodik szerelméről. Petőfi újra él a belső beszéd technikájával, mintha a történetmondó számára a férfi szólam volna az érdekesebb. Mária gondolatait is közvetíti olykor a narrátor, például, amikor Wesselényi visszautasítja a föltétel teljesítését. Mária akkor bevallja magának, hogy ezt várta a férfitől. Általában azonban a női szólam inkább hangosan nyilvánul meg. Petőfinél a szerelem romantikus és biedermeier képe montírozódik egybe, nem történeti epikát ír, hanem mondjuk, románcot.

Szerelem, szerelem, te kedves szép vendég,
Itt vagy végre, itt de nem átkozlak-e meg,
Hogy álmaiból e lelket fölserkentéd,
Hogy megmozdítottad gránitkő-szívemet?
Ha hidegen felel a forró levélre,
Őrülés, ne vezess örvényed szélére!

Mennysország és vérpad egymás mellett a romantikus Széchy Mária-olvasatnak jutalomjáték, amit a történet kínál. Wesselényi Ferenc szerelmi vallomásában a Júlia-szerelem jól ismert frazeológiája visszhangzik:

Reszket a szívem, de nem mint rózsafa,
Mely fölött elsuhant az esti fuvalom;
Reszket a szívem, mint kárpáti szikla, ha
Földindulás tör át alatta szilajon.
Bástyás az én szívem; nagy szenvedély kellett,
Hogy meghódíthassa e páncélos keblet.

A romantika szerelmi világképe ez. A szerelem többet ér az életnél, de a szerelemnél is többet ér a becsület: ez hangzik a petőfis Murányi Vénusban: Wesselényi Ferenc nem lehet árulóvá, Széchy Mária, úgy látszik, genetikailag igen. „Mert csak szerep s nem más az asszonyvitézség, / Elhagyom a csata térét, a színpadot; / A kardot, a páncélt nem nekünk készíték, / Szégyenlem, hogy vele kezem kontárkodott. / Fölveszlek, szerelem eldobott rózsája, / Asszonyok fegyvere, királyi pálcája!” Széchy Mária nem is becsülné igazán Wesselényit, ha átállna hozzá. De mi lehet közben a saját lelkével? („Ha már egyikünknek meg kell szegni hitét, / Én szegem meg, legyen sértetlen a tiéd.” A szerelem áldozata tehát Széchy Mária, különösségét, egyediségét ajánlotta fel a szerelem oltárán. Mint tette azt halhatatlanságának, tündérségének levetkezésével Vörösmarty Tündéje. A szerelem áldozata lett, hogy Wesselényi ne legyen a szerelem bolondja.

4. Az árulás. Gyöngyösi István egészen kihagyja történetéből az esküszegés momentumát, nála a Wesselényi–Széchy-pár létrejötte a két ellenséges politikai tábor örvendetes közeledését jelenti, amely véget vet a magyarok közti egyenetlenségeknek, amelyek a haza történelmi balszerencséjének okozói, amint az Farkas András és a dédunoka Zrínyi óta elterjedt a magyar művelődés történetében.¹³

Tompa Mihály a kislelkes várromantika kliséi szerint írta meg a történetet. A *rendületlen* sziklán álló büszke vár az *eskütörés* súlya alatt omladékká lett. A moralitás a központi kategóriája Tompa regéjének, az új pár boldogsága nem is lehet valódi, mert mindkettő részéről becstelenségre épült. Gyöngyösi műfaja, amint az Kibédi Varga Áron tanulmányában¹⁴ alapos bizonyítást nyer, a dicsőítő ének, Tompáé a tájban éktelenkedő romokon, a pusztulás okán töprengő, abban Isten büntetését kereső, a közvéleményt képviselő, és annak egy egyházi műfajhoz közel álló formájára visszautaló moralitás a poétikai neve.

Az árulást a várkapitány asszony követte el, Tompa megvetése kíséri az egész történet elmondása folyamán, sőt ezt a megvetést az egész női nemre kiterjeszti.¹⁵ Pusztulásra ítelt a vár, mert asszony kezében volt az irányítás pálcája:

13 KÁRPÁTI Károly, *A murányi Vénus*, Koszoru, IV. köt, 1880, 431–447, kül. 432.

14 KIBÉDI VARGA Áron, *Retorika, poétika, műfajok (Gyöngyösi István költői világa)*, Irodalomtörténet, 1983, 3, 545–591.

15 JESZENSZKY István, *Széchy Mária a magyar irodalomban*, Bp., 1896, 22.

Hát a magasságban, a tiszta légben fennt,
Még ott sem volt ember előtt az eskü szent?
Nem! Mert ki azt még a menyben is megrontja:
Asszony kezében volt Murány várnak gondja.

Petőfinél az esküszegés Széchy Mária számára nem olyan könnyű feladat, mint Tompánál. Kétszer is próbálkozik: először kéri Wesselényit, hogy álljon át Rákóczi oldalára, akkor elnyeri az ő kezét, másodszor pedig vérpaddal fenyegeti, amikor ő egyedül éjszaka megjelenik az ellenséges várban randevúzni. Wesselényinek egyik esetben sincs esze ágában sem, hogy megváltoztassa politikai nézeteit. Tompa Máriája tehát egy, az elveit az érzelmeiért nagyon hamar feladó nő. Egy dologban biztosan igaza volt a Tompa-féle fel dolgozásnak: nála az esküvői ünnepi lakoma szomorú hangulatú, nem örül az új pár sem, esküszegésre nem lehet boldogságot építeni. Érdekes, hogy a 19. századi művekben mennyire fontos az árulás megítélése, Tompa vagy Petőfi műve esztétikai sikerességének vagy sikertelenségének okát kizárólag a történet adta téma tárgyalásának történelmi és korabeli történeti hitelességében vagy hiteltelenségében keresik. Önmagában a művészi megformáló erő nem számít. Vagy mégis? Mindegyik recepció Arany művét tartja a legjobbnak.

5. Érdék és szerelem. Gyöngyösi életműve egy egészében véve nem a privát életre hangolt korszakban teszi az irodalmi művek állandó témájává a szerelmet, mintegy átmenti a reneszánszból a klasszicizmusba, illetve a szentimentalizmusba.

Gyöngyösi szóban forgó munkája elfogulatlan nem lehet, hiszen 20 évvel az események után keletkezett, a kortársi pletykák még beszövik a közhangulatot a házaspárral kapcsolatban, főképpen pedig azért nem, mert Gyöngyösi Wesselényi titkára volt, a mű ajánlása a munkaadóknak szól, még ha a késői olvasó nem is köteles ezt figyelembe venni, a mű érvelési szabadságában, azaz éppen hogy a kötöttségében ez a tény azért benne van.

A szerző megjelöli témáját, amiként azt egy eposzban szokás (a többi műfajra vonatkozó megjegyzéseinket lásd a hatos pontban): „Miként Wesselényit Cupidó sebhervén”, tehát Gyöngyösi célja a maga korában (is) nagy port felvert szerelmi történet elmesélése, amely némiképpen cáfolván a címet, Wesselényi szempontjából van megírva. Az új feleség, Széchy Mária iránti lovagiasság is kötelezi a költőt, ezért irányában is apológia a mű. Gyöngyösi többször hangsúlyozza azt a körülményt, hogy Széchy Mária testvérei közül egyedül maradt III. Ferdinánd császár pártján. Hogy ez mennyire volt így, a művet és nem a történelmi szituációt elemző dolgozatnak nem kötelessége eldönteni. Erről Gyöngyösinek bizonyára más volt a véleménye, a mű írásakor, 1664-ben érezhetően erősen küzdött az asszony Rákóczi-pártiságával.

Az irodalmi mű felépítése, mert a róla szóló recepció eredményeivel ellentétben az olvasás arról győzött meg, hogy van ilyen, két témát vezet végig párhuzamos vázként, arra helyezve minden mást: egy Gyöngyösi által az antik mitológia Ovidiustól megőrzött

formája nyelvén megfogalmazott szerelemképet és Wesselényi szerelmének történetét, amelyet behálóz az érdek, a cél, Murány várának elfoglalása. A vár a Gyöngyösi-opus szerint nagyon erős (bár ezt a tényt a többi feldolgozás is említi), katonai eszközökkel bevehetetlen. Ezért keres más utat. A szerkezet tehát a szerelem általános témájából ugrik át mindig Wesselényi történetére, logikailag tehát deduktív, az általánostól jut el az egyedihez.

Az első pillér: Venusnak a hatalma nagyon erős, világot mozgató erő, segítségével vették be Kártágót, általa győzött Demophón és Jáson. Az istenek tanácsa úgy dönt Venus segítsen Wesselényinek a vár bevételében a vár kapitánya, Széchy Mária szerelmének elnyerése által. Cupidó először tehát Wesselényit sebz meg. Mars pedig Wesselényi kívül maradt seregét fogja támogatni.

A második pillér: a szerelem mindenkit legyőz, Jupiter, Phaebus, Pluto egyaránt áldozatai lettek, nem lehet kivétel Wesselényi sem.

Harmadik pillér: Cupidónak kétféle házatája van (a boldogság színtere és a pusztulás), vajon melyiknek lesz lakója Wesselényi?

Negyedik pillér: a szerelem iskolája. A szem, a megpillantás a kezdete a szerelemnek. Hogyan szerethette tehát Wesselényi ismeretlenül, csak a hírből Széchy Máriát? A szerelem isteni végzés, mondja Gyöngyösi Balassitól tanulva az égi szerelmet. Pénzért nem vehető, nem csak a tökéletes emberek és nem csak a fiatalok osztályrésze. Az alkalom hozza tető alá. A szerelem nemcsak isteni, de profán eredetű is, szerencse kérdése, akár a halászat, vadászat és madarászás. Wesselényi és Mária szerelmének története: A férfit álmában éri Cupidó nyila, annak hatására megkezdődik benne az átalakulás. Máriának szerelmes levelet ír és egy órát küld ajándékba. A nőben a levél hatására indul meg az átváltozás, de őt is megsebz később Cupidó. Első randevűjük Mária szokott halászása alkalmával megy végbe.

Ötödik pillér: szerelem és vitézség összekapcsolása. A katonaélet számos kellemetlenséggel jár, gyakran éjjel támad az ellenség, sok veszéllyel jár. A szerelem is veszélyes dolog, gyakran elvész tőle az éjszaka nyugalma, az irigyek miatt is sok baj éri a szerelmes embert.

Az vitézkedőnek nem kis mestersége,
Hogy az melly strásákat állat ellensége,
Azokat el-fogja s-győzze serénsége,
Lesz nyereségérül úgy job reménsége.

Az szerelmeseknek is nem utolsó gondgya.
Annak csalásában mint lehessen modgya,
Ki vigyázásával gátoltatik dolga,
Ha ezt győzi, magát szerencsésnek mondgya.

Éjjel ütt az vitéz gyakran ellenségre,
S' véletlen csapása fordul nyereségre,
Tart az szerelmes is sokszor setétségre,
Hogy nyilván ne kelyen dolga vesztéségre.

A vitézség és a szerelem hasonló veszedelmeknek van kitéve.

Ferenccben együtt lakik most már a vitézség és a szerelem. Mária gondban van, hogyan hajtsa végre a vár feladását.

Aranyánál Wesselényinek magának jut eszébe, nem az isteneknek, mint Gyöngyösinél, hogy Mária szíve ellen indítson támadást. Az ajándékok nemcsak a nőnek szólnak, a csábítás trükkjei, de egyben zálogai annak, hogy Mária nem ejti csapdába ellenfelét. A szava ugyanis nem ér annyit, mint egy férfit. Illő tiszteletet szeretne nemének, de ezt nem kaphatja meg, mert nem igazi amazon már. Wesselényi is mint asszonyt szeretné meghódítani, tudja, hogy akkor nem tud várkapitányként viselkedni. Széchy Mária többé nem tud következetes lenni, elrendeli Kádasnál (várnagyánál) Wesselényi elfogatását, utána pedig megsziidja, amiért megtette. Női természete szerint cselekszik, vagy legalábbis úgy, ahogy egy nőről azt feltételezik. A vérpaddal való fenyegetőzéssel már nem létező hatalmát akarja éreztetni a férfival.

Mindegyik műben központi helyet foglal el Wesselényi Ferenc érdeke, de nem szólnak Széchy Mária érdekéről, mintha neki csak a szerelem állna érdekében. Radnóti Miklós már idézett rádióelőadása hívja fel a figyelmet arra, hogy a pártütő Máriának is érdekében áll elfogadni Wesselényi Miklós házassági ajánlatát, minthogy rokonai örökségére törnek, az udvar részéről fej- és jószágvesztés van kilátásban. Egyébiránt mindegyik epikai mű Wesselényi-központú, talán csak Tompáé Széchy Mária-központú a maga nagy erkölcsi ítéletében. Érdekes módon a történetet tárgyaló drámai művekben Jókai *A murányi hölgy* című vígjátékában, Dóczi Lajos *Széchy Mária* című történelmi drámájában nagyobb hangsúlyt kap Mária érdeke. Az első esetben a felébredt női hiúsága kerül a középpontba. Igaza van Jókainak: ez nagyon erős motiváció. A második említett darabban saját jóhírének visszaszerzése az érdeke, továbbá a vár tulajdonát érintő jogainak visszaszerzése sógoraival szemben.

6. A vázolt témalehetőségek közül a műnemi kérdésekről még néhány gondolat. Gyöngyösi István meg volt győződve arról, hogy epikai művet ír, de munkája mégis inkább ornamentikus líra. Nem a szerkezetében, hanem inkább a szereplői megszólalások természetében. Valahogy úgy, ahogy később Kisfaludy Sándor Himfy szerelmeiben kétféle szöveget találunk: éneket és dalt, az ének foglalja magában a kevés cselekményt előmozdító epikai mozzanatokot, a dal pedig az egész mű természetét adja. Gyakran szólalnak meg a hősök Gyöngyösinél, de szövegük inkább dal, mint beszéd, ez előbbit a líra, az utóbbit az epika belső szerkezeti jellemzőjének tartjuk ezt a sajátosságát Gyöngyösi poétikájának, Arany János költőként érzett rá a munka poétikai jellemzőire. Pél-

dául, hogy amikor Gyöngyösi párbeszédet ír, dallá olvad az elbeszélés hősei ajkán. Ezek a dalok azonban egy ősi motívumkinccsel dolgoznak, az antik irodalomban kifejlődött toposz-világ elemeit variálják, teszik a művet a szépen szólás költői lehetőségeinek szöveggyűjteményévé.

Ha azonban a szerkezetet vizsgáljuk, nincs okunk azt mondani, hogy Gyöngyösi nem eposzt ír. Ebben a véleményünkben megerősít Radnóti Miklós már idézett előadása: „A mű eposznak látszik és csakugyan átmenetet képez az események Tinódi-féle szerkesztetlen, időrendbeli elmondása és az igazi, művészileg szerkesztett éposz között.”¹⁶ Egészítsük ki a költő és esszéíró érveit. Amint azt a műfaj történetek egybehangzóan elmondják, az eposz eseménytörténete két szinten zajlik: az istenek világában és a földön, az emberek között. Egy szellemes megfogalmazás szerint, mintha az antik istenek marionett bábuként játszanának az emberekkel. Gyöngyösi művében az istenek haditanácsot tartanak, ez dönt arról, hogy Vénusz lesz az, aki segíteni fog Wesselényi Ferencnek Murány várának bevételében. Ennek a megoldásnak számos példája van az antik mitológiában. Gyöngyösi művében az új gondolat először az isteni masinéria világában fogalmazódik meg, majd mint a párhuzam éppen aktuális ága, Wesselényire, Széchy Máriára és Murány esetére van alkalmazva.

Petőfi művének narratológiája. A Széchy Mária eszmeiségében, erkölcsében a romantika által kedvelt lovagkorba visz vissza, valójában I. Rákóczi György ideje már az újkor. Petőfi számára persze már ez is a „régí világ”, ahogyan ő nevezi, a „tündérkert”, amely még átlátható eszményekkel rendelkezett: „Vitézség cserfája, szerelem rózsája!” Petőfi is ezt a hagyományt fogalmazza újra a „szabadság, szerelem” jelszavában. Ez a másokért és az önmagunkért egyszerre való lét elvének harmóniája. A téma a műben: az eszméhez való hűség és a szerelem konfliktusa a férfiemberben és a női szerepek autenticitása az asszonyemberben. Összetettebb a korábbi verses epikájában meglevőknél, valóban újkori probléma. Az első versszak, a műkezdet még inkább lírai felütésű: „Zordon, de ragyogó lovagkor!” Ez az elbeszélő/szerző hangja, amit két gondolatjel választ el a továbbiaktól. A második versszakban a történeti idő pontosabb meghatározása következik. A fő történetet egy bevezető rész vezeti fel: Széchy Mária és Rákóczi György szövetségkötése. A történetmondótól értesülünk minderről, az övé a fő szöveg a továbbiakban, a szereplők beszéde közvetett dialógusokban, idézetekben valósul meg. A történetmondó szövege tárgyilagos, de nem szenttelen. Kifejezéseivel, jelzőivel mértéktartóan értékeli a zajló eseményeket, a szereplők viselkedését („Elbámult a követ, hogyne bámult volna? / Ily kapitánnyal még sohasem volt dolga.”). Petőfi a műben alkalmazza a belső beszéd technikáját is. Wesselényi Ferenc a követ által hozott üzenetet értékelve, így töpreng magában: „Ördög és boszorkány, még csak ez volt hátra, / Hogy fejkötő ellen szögezzem ágyumát;[...] Hm fegyveres asszony! Furcsa, furcsa lehet, / Olyanformán tán,

16 RADNÓTI, *i. m.*, 945.

mint szoknyában a férfi.” Szegedy-Maszák Mihály tanulmányában részletesen leírja ezt a beszédmódot: „A fölkiáltásszerű mondatnani elemek jelenléte arra emlékeztet bennünket, hogy e beszédmódnak nincs címzettje. Tudott dolog, hogy a belső beszéd nem egyszerűen néma beszéd, de önálló nyelvi tevékenység, saját külön mondatszerkesztéssel. Gyakori benne a szórendcsere és a töredékesség – ez utóbbi főként a lélektani alanyra utaló szavak elhagyásából származhat.”¹⁷ A második versszak kezdő természeti képe a hősi magyar múlt tárgyait építi be a metaforákba: „Jött az ifjú hajnal, az ékes levente, / Ragyogó szép csillag a kócsagtoll fején, / S vállán újdonatúj piros bársony mente; / így jött elé fényes diadalszeke... / Megölte az éjet, fejét vette: vére / Fölfecsent egész a fellegek szélére.” A hajnal és az alkony ábrázolására Petőfi a királygyilkosság, kivégzés stb. véres látomásait használja. A természetleírás a következő versszakban is bravúros. A regeli köd feloszlásának ábrázolására a katonaeletről vett frazeológiát alkalmazza: ez egészen egyéni. Minden a vitézi életet szolgálja ebben a műben. Széchy Mária a vezérhez illően talpig páncélban jelenik meg. Minden csillog rajta. Wesselényi Ferencnek sem kell szégyenkeznie szépség dolgában sem. Mindkettejük külsejéből a szemet emeli ki a szerző: a nő esetében „szeme két gyémántja” jelenik meg, a férfinál: „Tüzes két szeme bátorság fáklyája”. Petőfi elbeszélő költeményeinek legfőbb erőssége a lélekrajz alkalmazása, biztos, hogy az epikus Arany e tárgyban indulása tájékán sokat tanult tőle. Itt a bátor katonaeletről a szépasszony előtt, és az amazon természetű asszony ellágyulása a „követ” külsejének hatására a lélektani fogás, ami emberré teszi e lovagi epika páncélos hőseit. Minden megvan, ami a romantikus műhöz szükséges. Wesselényi álruhában megy megnézni magának ezt a különös asszonyt, az asszony szépsége miatt szereti meg az ifjút, nem pedig, mert ő a vezér, az asszony föltételt szab, mielőtt a kezét nyújtja. A hős vállalja szerelmét, bevallja, hogy nem tudta átadni az üzenetet. Az asszony jellemének alakulását megint csak a metamorfózis eszközével formázza meg.

Tompa Mihályt nem tartják jó epikusnak,¹⁸ ahogyan Petőfit sem. Az érzelem, a szenvedély, olykor az elfogultság vezérli, ami epikai mű írásakor rossz tanácsadó. Tompa is szerepeltet egy régi szolgát és fegyvertársat Széchy Mária mellett, nála Farkas a neve, és a történetben az a funkciója, hogy régi esküjére figyelmeztesse az úrnőt, és hogy ellenálljon a várat átvenni belopakodó Wesselényinek. A szenvedélyes Tompánál a sorsa halál: a várnagy és Mária dulakodásának zajára berohanó örök megölik. Aranynál és másoknál zordonan, de békésen ünnepel az új pár az új várúr tiszteletére rendezett lakomán.

17 SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Az irodalmi mű alaknani hatáselméletéről* = *Uő, Minta a szőnyegen: A műértelmezés esélyei*, Bp., 1995, 53.

18 Lásd KÁRPÁTI, *i. m.*, 441.